

les 1 De ontmoeting

Ongeveer 7000 jaar geleden leefden er in **Limburg** groepen mensen die op verschillende manieren zorgden voor hun **levensonderhoud**. Sommige groepen hielden zich in leven met **eetbare planten en vruchten** en door te **jagen op dieren**. Dat waren de **jager-verzamelaars**. Zij **trokken** van plek naar plek. Zodra ergens niet meer genoeg eten te vinden was, trokken ze verder. Behalve jagers en verzamelaars leefden er ook groepen **boeren**. Zij hadden dieren **tam** gemaakt. Ze dronken **melk** van **koeien** en gebruikten de **wol** van **schapen**. Voor het **vlees** hielden ze **varkens** die ze konden slachten. Ze zaaiden zelf hun **gewassen** op **akkers** en ze woonden in huizen dichtbij hun akkers. Omdat boeren **bezittingen** hadden, moesten ze die kunnen **beschermen**. Bijvoorbeeld tegen **jagers** die hun dieren en voorraden probeerden te **roven**. Daarom hadden de boeren **wapens**. Als boeren en jagers met elkaar in contact kwamen, moesten ze **kiezen: vechten of vriendschap sluiten**.

les 2 Het ontstaan van landbouw

In de **prehistorie** leefden de mensen eerst alleen als **jager-verzamelaars**. Ze trokken van plek naar plek en bleven ergens zolang er voedsel te vinden was. Maar toen er te veel groepen mensen kwamen, was er **niet genoeg voedsel** meer voor **iedereen**. Toen gingen de mensen **landbouw** en **veeteelt bedrijven**. Omdat ze nu niet meer hoefden rond te **zwerven**, bouwden ze een huis. Ze bedachten manieren om het **werk op het land** makkelijker te maken (denk aan een **eenvoudige ploeg**) en ze ontdekten **nieuwe materialen** (**brons en ijzer**) waar ze **gereedschappen** en **gebruiksvoorwerpen** van maakten. Over **bezittingen** kregen ze soms **ruzies**. Bijvoorbeeld als de een meer had dan een ander. Om de vrede te bewaren, gaven de mensen elkaar **geschenken**. Deze **eerste boeren** leefden in het gebied waar nu **Irak** ligt.

les 3 De eerste steden

Rond het jaar 7000 voor Christus ontstonden de eerste steden, vooral in de buurt van grote rivieren. Daar was de **grond vruchtbaar** en er was **water** om de **akkers** te **bevloeden**. Dat leverde **grote oogsten** op, waar veel mensen van konden **eten**. Daardoor hoefde niet iedereen meer boer te zijn. Sommige mensen konden een ander **beroep** kiezen: **bakker** of **koopman** of **priester**. Voor het gemak gingen de mensen dichtbij elkaar wonen. Om de voedselvoorraden te beschermen, bouwden ze een **muur** om de stad en hadden ze een **leger**. Meestal was de koning **legeraanvoerder**. Hij was ook vaak **opperpriester**, want de stad was een middelpunt van de **godsdienst**. **Priesters** waren belangrijke mensen, want zij vertelden de mensen wat de goden verlangden. Veel inwoners in de stad waren **slaven**. Vaak waren dat gevangenen die na een oorlog waren meegenomen. Het leven in een stad was ingewikkelder dan in dorpen. Daarom hadden de mensen in de stad allerlei **regels** nodig.

les 4 Graven in het verleden

Archeologen doen **opgravingen**. Ze **zoeken** naar **sporen uit het verleden**. Ze onderzoeken hun vondsten nauwkeurig. Daaruit **leren** ze **hoe** de **mensen vroeger geleefd hebben**. Het is de enige manier waarop het kan. Want de **prehistorie** is de periode in de geschiedenis waarover we **geen geschreven berichten** hebben. Uit de **botten** die ze vinden, **leren** ze meer over de **mensen** en **dieren** die toen leefden. Aan het **gereedschap** kunnen ze zien hoe **technisch** de mensen waren en welke **materialen** ze kenden. **Verkleuringen in de grond** geven aan hoe ze huizen bouwden en hoe groot die waren. Archeologen kijken ook hoe **primitieve volken** leven. **Indianen** in de **oerwouden** van Zuid-Amerika leven soms nog zoals de mensen bij ons in de prehistorie. In ons land is de prehistorie afgelopen als de **Romeinen** hier komen wonen. Dat is ongeveer 2000 jaar geleden.

blok 1 Van jagers naar boeren

vragen

antwoorden

- les 1**
- 1 Als je let op de manier van leven en voor eten zorgen, kun je de mensen in de prehistorie indelen in twee groepen. Welke groepen zijn dat?
 - 2 Hadden de jagers een vaste woonplek?
 - 3 Hoe zorgden de jagers voor hun voedsel?
 - 4 Wanneer zochten de jagers een nieuwe woonplek?
 - 5 Waarvoor gebruikten de boeren de dieren?
 - 6 Wat deden boeren nog meer om genoeg te eten te hebben?
 - 7 Waarom woonden de boeren op een vaste plek?
 - 8 Wat gebeurde er als groepen met elkaar in contact kwamen?
- les 2**
- 9 Hoe zorgden de mensen aan het begin van de prehistorie voor hun voedsel?
 - 10 Waarom moesten de jagers andere manieren bedenken om genoeg te eten te hebben?
 - 11 Waarom gingen de mensen huizen bouwen?
 - 12 Wat vonden de boeren uit om de grond te bewerken?
 - 13 Welke nieuwe materialen ontdekten de boeren?
 - 14 Waarover kregen groepen mensen soms ruzie?
 - 15 Hoe zorgden ze ervoor dat er geen ruzie kwam?
 - 16 Waar leefden de eerste landbouwers?
- les 3**
- 17 Wanneer ontstonden de eerste steden?
 - 18 Op wat voor plekken ontstonden de eerste steden?
 - 19 Waarom juist op die plekken? Noem twee dingen.
 - 20 Waarom hoefde niet iedereen meer boer te zijn?
 - 21 Wat gingen de andere mensen dan doen?
 - 22 Wat deden de mensen in de stad om zich te beschermen?
 - 23 Welke functies had de koning in de stad?
 - 24 Waarom waren priesters belangrijke mensen in de stad?
 - 25 Waarom hadden de mensen in de steden allerlei regels nodig?
- les 4**
- 26 Waarom doen archeologen opgravingen?
 - 27 Wat leren archeologen uit de vondsten die ze doen?
 - 28 Wat leren archeologen uit de beenderen die ze vinden?
 - 29 Wat leren archeologen van het gereedschap dat ze vinden?
 - 30 Hoelang geleden is bij ons de prehistorie afgelopen?
- les 1**
- 1 Jager-verzamelaars en boeren.
 - 2 Nee, zij trokken van plek naar plek.
 - 3 Ze aten eetbare planten en vruchten en joegen op dieren.
 - 4 Als ze ergens niet meer genoeg eten konden vinden.
 - 5 Voor de melk, de wol en voor het vlees.
 - 6 Ze zaaiden zelf hun gewassen op akkers.
 - 7 Omdat ze akkers hadden.
 - 8 Ze vochten of sloten vriendschap.
 - 9 Ze waren jager-verzamelaars.
 - 10 Omdat er niet genoeg voedsel was voor iedereen.
 - 11 Omdat ze niet meer hoefden te zwerven.
 - 12 Een eenvoudige ploeg.
 - 13 Brons en ijzer.
 - 14 Over bezittingen.
 - 15 Ze gaven elkaar geschenken.
 - 16 In het gebied dat nu Irak heet.
 - 17 Rond 7000 voor Christus.
 - 18 Dichtbij grote rivieren.
 - 19 Daar was de grond vruchtbaar en er was water om de akkers te bevoelen.
 - 20 Er was veel meer eten dan alleen voor de mensen die het land bewerkten.
 - 21 Ze werden koopman, of bakker, of priester.
 - 22 Ze bouwden een muur om de stad en hadden een leger.
 - 23 Hij was legeraanvoerder en opperpriester.
 - 24 Ze vertelden de mensen wat de goden verlangden.
 - 25 Het leven in de stad was veel ingewikkelder dan in de dorpen.
 - 26 Ze zoeken naar sporen uit het verleden.
 - 27 Hoe de mensen in die tijd geleefd hebben.
 - 28 Ze leren meer over de mensen en dieren die toen leefden.
 - 29 Hoe technisch de mensen waren en welke materialen ze kenden.
 - 30 2000 jaar geleden toen de Romeinen naar ons land kwamen.

les1 Dankjewel, beste spin

Mohammed werd geboren in 570 in de Arabische stad Mekka. Toen hij 40 jaar was, kreeg hij zijn eerste visioenen. De engel Gabriël verscheen in zijn dromen en openbaarde hem teksten van Allah. Die gingen over hoe Allah wilde dat de mensen leefden. Mohammed beschouwde zichzelf als waarschuwer die de mensen moest vertellen wat Allah van hen wilde. Als Mohammed preekte, wilden de mensen vaak niet luisteren. Mohammed zei dat ze hun leven moesten veranderen en dat wilden ze niet. Ze bedachten een plan om Mohammed uit hun stad weg te jagen. Daarom moest Mohammed vluchten naar Jathrib, de stad die later Medina werd genoemd. Dat was in het jaar 622. Op deze vlucht zorgde Allah volgens de overleveringen voor een wonder waardoor Mohammed aan de dood ontsnapte. De vlucht naar Medina wordt beschouwd als het echte begin van de islam. Het jaar van de vlucht is het begin van de islamitische jaartelling.

les2 De verspreiding van de islam

Mohammed was de stichter van een nieuwe godsdienst, de islam. Na Mohammeds dood zorgden zijn opvolgers ervoor dat de islam snel verbreid werd. Vanuit Arabië veroverden zij met hun legers vele gebieden en bekeerden de mensen tot de islam. Zo werd een groot islamitisch rijk gesticht. Door handel te drijven maakten de Arabieren er een welvarend rijk van. Voor hun reizen gebruikten zij de kennis van de oude Grieken over de wereld en de sterren. Zij namen het kompas over van de Chinezen. De Arabieren wisten veel van natuurkunde en techniek. Zij zochten verklaringen voor alle opvallende verschijnselen die zij zagen. En ze deden ook zelf onderzoek, vooral op het gebied van ziektes. Daardoor wisten ze veel van geneeskunde. Zij rekenden met Arabische cijfers en ontwikkelden de wiskunde. Vooral in de steden kon je zien dat het Arabische rijk welvarend was. Daar waren grote moskeeën en paleizen en kunstig gelegde mozaïeken.

les3 Oorlog om het geloof

De Arabische moslims hebben ook geprobeerd Europa te veroveren om daar de islam te verspreiden, maar verder dan Spanje zijn ze nooit gekomen. Christenen en moslims geloofden niet hetzelfde en beschouwden elkaar daarom soms als vijanden. Ze voerden vaak oorlog tegen elkaar. Christenen uit Europa gingen graag op pelgrimstocht naar het Heilige Land, waar Jezus Christus had geleefd. In de twaalfde eeuw woonden daar Turkse Seldsjoeken. Zij waren ook moslims en zij verboden de christenen op pelgrimstocht te gaan. De leider van de christelijke kerk, de paus, riep de christenen op om het Heilige Land te bevrijden en de moslims daar weg te jagen. Zeven keer gingen er ridderlegers op kruistocht. Dit ging gepaard met veel geweld tegen moslims. Ongeveer 200 jaar lang leefden er christenen in het Heilige Land, maar uiteindelijk werden zij eruit verjaagd. Door de kruistochten kwamen de Europeanen in contact met de rijke Arabische cultuur. In de vijftiende eeuw namen de Europeanen de leidende rol van de Arabieren over.

les4 Een kijkje in de moskee

De twaalfjarige Mustafa Canevi laat zien hoe het toegaat in een moderne moskee in Nederland. Een moslim moet vijf keer per dag bidden, en dat doet Mustafa het liefst in de moskee. Voor je in de moskee naar binnen gaat, moet je je schoenen uit doen. Daarna moet je je op een rituele manier wassen, om rein te zijn vóór je gaat bidden. In de moskee bidden moslims met hun gezicht in de richting van Mekka. Want Mekka is het middelpunt van het geloof. Bij het bidden zeggen ze woorden uit de koran. Mustafa bidt vooral om Allah te danken en om in de hemel te komen. Moslims moeten ook vasten, dat gebeurt tijdens de ramadan. Ze moesten hun bezit delen met arme mensen. En als ze kunnen moeten ze één keer in hun leven op pelgrimstocht naar Mekka gaan. Mannen en vrouwen bidden afzonderlijk in de moskee. Zij mogen tijdens het bidden niet door elkaar afgeleid worden.

vragen

antwoorden

- les 1**
- 1 Wanneer werd Mohammed geboren?
 - 2 Waar werd Mohammed geboren?
 - 3 Wat stond er in de teksten van Allah?
 - 4 Waarom ging Mohammed preken?
 - 5 Waarom wilden de mensen niet luisteren?
 - 6 Waarom moest Mohammed vluchten?
 - 7 Waardoor kon Mohammed ontsnappen?
 - 8 De vlucht naar Medina is belangrijk voor de islam. Waarom?
- les 2**
- 9 Hoe werd het nieuwe geloof verspreid?
 - 10 Waardoor werd het islamitische rijk welvarend?
 - 11 Wat namen de Arabieren over van de Chinezen?
 - 12 Hoe kon het dat de Arabieren zoveel wisten over natuurkunde en techniek?
 - 13 Hoe kwam het dat ze zoveel wisten over geneeskunde?
 - 14 Hoe rekenden de Arabieren?
 - 15 Waaraan kon je in de steden zien dat het Arabische rijk welvarend was?
- les 3**
- 16 Waarom probeerden de Arabieren Europa te veroveren?
 - 17 Welk Europees land behoorde lange tijd ook bij het Arabische rijk?
 - 18 Waarom beschouwden christenen en moslims elkaar soms als vijanden?
 - 19 Waarom gingen christenen op pelgrimstocht naar het Heilige Land?
 - 20 Waarom waren de christenen in de 12e eeuw boos op de moslims?
 - 21 Wat was de reactie van de paus op het verbod van de moslims?
 - 22 Hoe reageerden de christenen op de oproep van de paus?
 - 23 Hoelang hebben er christenen in het Heilige Land geleefd?
- les 4**
- 24 Hoe vaak moet een moslim bidden?
 - 25 Wat moet je in de moskee doen voordat je gaat bidden? Noem twee dingen.
 - 26 Waarom bidden moslims in de richting van Mekka?
 - 27 Wat voor teksten gebruiken moslims als ze bidden?
 - 28 Waarom bidden mannen en vrouwen niet tegelijk in de moskee?

- 1 In het jaar 570.
- 2 In de Arabische stad Mekka.
- 3 Uitleg over hoe de mensen moesten leven.
- 4 Hij wilde de mensen waarschuwen dat ze moesten leven volgens het juiste geloof.
- 5 Zij wilden niet anders leven dan ze deden.
- 6 De mensen wilden hem uit de stad wegdrijven.
- 7 Allah zorgde voor een wonder.
- 8 De vlucht is het begin van de islam en van de islamitische jaartelling.
- 9 Door vanuit Arabië met legers nieuwe gebieden te veroveren en mensen te bekeren.
- 10 Door de handel.
- 11 Het gebruik van het kompas.
- 12 Zij zochten verklaringen voor alle opvallende verschijnselen die ze zagen.
- 13 Ze deden veel onderzoek bij zieke mensen.
- 14 Met Arabische cijfers.
- 15 Aan de prachtige moskeeën en paleizen en kunstig gelegde mozaïeken.
- 16 Ze wilden de Europeanen tot de islam bekeren.
- 17 Spanje.
- 18 Ze hadden een verschillend geloof.
- 19 Omdat Jezus daar had geleefd.
- 20 Omdat ze de christenen verboden op pelgrimstocht te gaan.
- 21 Hij riep de christenen op het Heilige Land te bevrijden en de moslims daar te verjagen.
- 22 Zeven keer gingen er ridderlegers op kruistocht naar het Heilige Land.
- 23 Ongeveer 200 jaar.
- 24 Vijf keer per dag.
- 25 Je schoenen uitdoen en jezelf op een rituele manier wassen.
- 26 Mekka is het middelpunt van hun geloof.
- 27 Ze zeggen woorden uit de koran.
- 28 Ze mogen niet door elkaar afgeleid worden.

les1 Columbus, mijn held?

Christoffel Columbus werd in 1451 geboren. Als jongeman voer hij mee op schepen. Hij bestudeerde de kennis die er was over de wereld en tekende wereldkaarten. In die tijd voeren schepen alleen nog in oostelijke richting naar Indië. Columbus bedacht dat je net zo gemakkelijk in westelijke richting naar China of Indië kon varen. Columbus wist namelijk dat de aarde een bol was. Uiteindelijk wilde de Spaanse koningin hem drie schepen geven. Na drie weken varen zagen de schepen land. Columbus dacht dat het China was. Dat kwam omdat hij een onbekend land had ontdekt. Na deze tocht keerde Columbus nog drie keer terug naar het nieuwe land, om daar schatten te zoeken. Maar hij vond ze nooit.

les2 Zeevaarders uit Europa

Tot 1400 beheersten de Arabieren de handel tussen Europa en Azië. Zij gebruikten karavaanroutes. Door de lange weg die moest worden afgelegd, waren de producten uit Azië duur. Europa wilde die producten graag hebben, maar liever goedkoper. Dus bedachten de Europeanen dat ze beter zelf naar Azië konden reizen. Dat kon niet over land, want daar waren de Arabieren de baas. Ze moesten dus een zeeroute vinden. De Portugezen slaagden er als eersten in om om de zuidpunt van Afrika naar Indië te varen. Columbus probeerde in tegenovergestelde richting naar Indië te varen en kwam per ongeluk in Amerika terecht. De Nederlanders kwamen er achter hoe de Portugezen in Indië kwamen en namen dezelfde route om Zuid-Afrika heen. Nederlandse kooplieden richtten in Indië de Verenigde Oostindische Compagnie op. Die verjoeg de Portugezen en nam de handel op Indië over.

les3 Kolonisten en indianen

Columbus had een nieuw werelddeel ontdekt. Een kaartenmaker noemde het land Amerika. In Amerika bestonden in die tijd twee grote indianenrijken, dat van de Inca's en de Azteken. Dat waren allebei ontwikkelde volken die veel kennis hadden over bijvoorbeeld landbouw en geneeskunde. Maar ze hadden geen goede wapens. De Spanjaarden en Portugezen die het nieuwe werelddeel verkenden, konden hen gemakkelijk uit hun gebieden verjagen. Zij verdeelden de 'nieuwe wereld' in een Spaans en een Portugees deel. In het binnenland legden ze plantages aan. Maar de grond was daar niet geschikt voor en de plantages veranderden al snel in kale vlaktes. Ze vonden ook goud en zilver in de grond. Ze legden mijnen aan en lieten de indianen daar als slaven werken. Miljoenen indianen zijn omgekomen. Door de oorlogen, het zware werk, maar vooral doordat ze geen weerstand hadden tegen de ziektes die de kolonisten meebrachten.

les4 Rechten van de mens

Niet alle mensen in de wereld hebben dezelfde rechten. Op veel plaatsen hebben mensen honger, leven ze in oorlog en geweld of kunnen niet in vrijheid leven. De meeste landen hebben een grondwet, waarin staat welke rechten de mensen hebben. Maar de grondwet werkt pas goed als de gewone wetten van het land ermee in overeenstemming zijn. Als in de grondwet staat dat discriminatie verboden is, moet de wet regelen dat iemand straf krijgt als hij discrimineert. In veel landen is er wel een goede grondwet, maar zijn er geen goede gewone wetten. Daarom hebben de mensen dan toch geen rechten. De Verenigde Naties is een organisatie van landen die ervoor probeert te zorgen dat mensen overal ter wereld rechtvaardig behandeld worden.

blok 3 De grote ontdekkingsreizen

vragen

antwoorden

- les 1**
- 1 Wanneer werd Christoffel Columbus geboren?
 - 2 Hoe gingen de schepen in die tijd naar Indië?
 - 3 Columbus bedacht een andere route. Welke?
 - 4 Waarom dacht Columbus dat dat mogelijk was?
 - 5 In welk land dacht Columbus te zijn aangekomen?
 - 6 Hoe kon Columbus zich zo vergissen?
- les 2**
- 7 Waarom ging Columbus nog drie keer terug?
 - 8 Wie beheersten de handel tussen Europa en Azië tot 1400?
 - 9 Wat was het nadeel van de handel over land?
 - 10 Waarom wilde Europa ook handeldrijven met Azië?
 - 11 Waarom konden de Europeanen niet over land handeldrijven met Indië?
 - 12 Welk land slaagde er het eerst in een zeeroute te vinden?
 - 13 Waarlangs liep die route?
 - 14 Hoe zorgden de Nederlandse kooplieden dat ze de handel op Indië konden overnemen?
- les 3**
- 15 Hoe werd het nieuwe werelddeel dat Columbus had ontdekt, genoemd?
 - 16 Welke volken leefden er in die tijd in Amerika?
 - 17 Waardoor konden de Spanjaarden en Portugezen deze volken verjagen?
 - 18 Wat deden de Spanjaarden en Portugezen in het binnenland?
 - 19 Maar dat mislukte. Hoe kwam dat?
 - 20 De kolonisten vonden wel de schatten die Columbus had gezocht. Wat vonden ze?
 - 21 Wat deden de kolonisten om die schatten te krijgen?
 - 22 Waardoor zijn miljoenen indianen in die tijd omgekomen? Noem drie dingen.
- les 4**
- 23 Hebben alle mensen op de wereld dezelfde rechten?
 - 24 Wat zijn bijvoorbeeld verschillen tussen mensen?
 - 25 Hebben alle landen een grondwet?
 - 26 Wanneer werkt de grondwet pas goed?
 - 27 Als in de grondwet staat dat discriminatie verboden is, wat moet er dan in de wet staan?
 - 28 Hoe komt het dat mensen geen rechten hebben, terwijl het land waar ze wonen wel een grondwet heeft?
 - 29 Wat zijn de Verenigde Naties?
- 1** In 1451.
- 2** Ze voeren in oostelijke richting.
- 3** Hij dacht dat je net zo makkelijk in westelijke richting kon varen.
- 4** Omdat hij wist dat de aarde een bol is.
- 5** Hij dacht dat het China was.
- 6** Het was een onbekend land, ze wisten niet dat het bestond.
- 7** Hij wilde daar schatten vinden.
- 8** De Arabieren.
- 9** De weg was lang en daardoor waren de producten duur.
- 10** Ze wilden die producten graag hebben, maar liever goedkoper.
- 11** Daar waren de Arabieren de baas.
- 12** Portugal.
- 13** Om de zuidpunt van Afrika heen.
- 14** Ze richtten de Verenigde Oostindische Compagnie op en die verjoeg de Portugezen.
- 15** Amerika.
- 16** De Inca's en de Azteken.
- 17** De Inca's en Azteken hadden niet zulke goede wapens.
- 18** Ze legden er plantages aan.
- 19** De grond was niet geschikt en veranderde al snel in kale vlaktes.
- 20** Goud en zilver.
- 21** Ze legden mijnen aan en lieten de indianen er als slaven werken.
- 22** Door oorlogen, het zware werk en ziektes.
- 23** Nee.
- 24** In veel landen hebben mensen honger, leven ze in oorlog en geweld, of kunnen ze niet vrij leven.
- 25** De meeste landen wel.
- 26** Als de gewone wetten in overeenstemming zijn met wat er in de grondwet staat.
- 27** Dat iemand straf krijgt als hij discrimineert.
- 28** Dat komt omdat zo'n land dan geen goede wetten heeft.
- 29** Dat is een organisatie die eraan werkt dat alle mensen in de wereld rechtvaardig behandeld worden.

les1 De eerste saluutschoten

Sint Eustatius is een klein eilandje in de Caribische zee vlakbij Amerika. Sinds ongeveer 1700 hoorde het **bij Nederland**. Het was een **belangrijke handelsplek** voor Nederland. Noord-Amerika was in die tijd een **kolonie van Engeland**. Maar de kolonisten in Noord-Amerika waren een **oorlog** begonnen tegen het **Engelse leger** in Amerika. Ze wilden zich namelijk vrij vechten van Engeland. De Nederlandse gouverneur op Sint Eustatius begroette het **eerste Amerikaanse schip** dat op het eiland aanlegde vol vreugde. Hij dacht dat het goed zou zijn voor de **handel van Nederlandse kooplieden met de Amerikanen**. Van Nederland mocht die handel eigenlijk niet. Want de Nederlanders waren juist bevriend met Engeland. Dat **Amerika** na die oorlog een **vrij land** werd, betekende niet dat alle mensen daar vrij werden. De **slaven** bleven **onvrij**. Slaven waren en bleven het **eigendom van hun bazen**. Zij hadden helemaal **geen rechten**.

les2 Slaven op de plantages

Tussen 1600 en 1800 emigreerden veel Nederlanders naar Amerika om daar **handel** te drijven en **plantages te stichten**. Eerst bezaten zij delen van **Noord-Amerika**. Later ruilden ze die met Engeland tegen **Suriname**. Er werd een **handelsorganisatie, de Westindische Compagnie**, opgericht. Die bezat **handelsschepen** en kocht of nam land in bezit in Amerika om er plantages te stichten. Op de plantages in Suriname werkten eerst **indianen**, maar die waren niet geschikt voor dit zware werk. Ze kregen allerlei ziektes. Daarna haalden Nederlandse handelaren **negerslaven** uit Afrika en verkochten die aan plantage-eigenaren in Suriname. Het leven voor de slaven op de plantage was zwaar. Zij waren **eigendom van de planter**, en **niet vrij**. Zij werden **zeer slecht behandeld** en moesten **hard werken**. De slaven **probeerden wel te vluchten**. Pas in 1863 werd de **slavernij in Suriname afgeschaft**.

les3 Vrijheidsstrijd in Amerika

Tussen 1600 en 1800 waren veel Europeanen naar **Noord-Amerika verhuisd**. Ze werden **kolonisten** genoemd. In Noord-Amerika hoopten ze **werk** te vinden en **rijk** te worden. De Amerikanen moesten belasting betalen aan de **Engelse koning**. Want de kolonie was van Engeland. Maar ze wilden liever dat de **kolonie zelfstandig** werd en dat ze een **eigen bestuur** konden kiezen. Rond 1780 voerden ze een **onafhankelijkheidsoorlog** tegen Engeland, die negen jaar duurde. De **Amerikanen wonnen**. Van toen af heette het nieuwe land: **Verenigde Staten van Amerika**. Een groep in Nederland, de **Patriotten**, bewonderde de Amerikanen hierom. Want zij vonden dat elk volk zijn eigen bestuur moest kunnen kiezen. **Aanhangers van de stadhouder** vonden juist dat een volk nooit in opstand mocht komen tegen zijn koning. En een derde groep, de **kooplieden en regenten**, dacht: wat maakt het uit wie er regeert in Amerika, als wij maar **handel** kunnen drijven. In Amerika was ook een groep die niet profiteerde van de nieuwe vrijheid: de **slaven**.

les4 Het verleden herdenken

Met **herdenkingen** laten we zien dat we belangrijke gebeurtenissen van **vroeger niet willen vergeten**. In Nederland wordt bijvoorbeeld elk jaar het einde van de **Tweede Wereldoorlog** herdacht. Dan worden er **bloemen gelegd bij monumenten** die aan de oorlog herinneren. En er wordt gezegd: **laten we ervoor zorgen dat zoiets vreselijks nooit weer gebeurt**. Nederland heeft ook een **herdenkingsmonument voor de slavernij**. Want veel **Surinamers** in Nederland zijn nakomelingen van slaven. Elk jaar op 1 **juli** wordt daar herdacht dat **in 1863 de slavernij in Suriname is afgeschaft**. De mensen die ernaartoe komen, denken dan aan het zware leven dat de slaven vroeger hadden. Of ze denken met **schaamte** aan de Nederlanders die de slaven voor zich lieten werken en willen het op die manier een **beetje goedmaken**.

blok 4 Slavernij en vrijheidsstrijd

vragen

antwoorden

- les 1**
- 1 Wanneer speelt het verhaal zich af? 1 In 1776.
 - 2 Waarom was Sint Eustatius belangrijk voor Nederland? 2 Voor de handel met Amerika.
 - 3 Van welk land was Noord-Amerika in die tijd een kolonie? 3 Van Engeland.
 - 4 Waarom voerden de kolonisten in Noord-Amerika oorlog tegen Engeland? 4 Ze wilden zich vrij vechten van Engeland.
 - 5 Waarom mochten er van Nederland geen Amerikaanse schepen op Sint Eustatius aanleggen? 5 Nederland was juist bevriend met Engeland.
 - 6 Werden alle mensen in Amerika na de oorlog vrije mensen? 6 Nee, de slaven niet.
 - 7 Wat is het verschil tussen slaven en vrije mensen? 7 Slaven zijn eigendom van hun bazen. Zij hebben geen rechten.
- les 2**
- 8 Waarom emigreerden veel Nederlanders tussen 1600 en 1800 naar Amerika? 8 Om handel te drijven en plantages te stichten.
 - 9 Hoe kwam Nederland in het bezit van Suriname? 9 Ze ruilden het met de Engelsen voor hun gebieden in Noord-Amerika.
 - 10 Hoe heette de handelsorganisatie die werd opgericht? 10 De Westindische Compagnie.
 - 11 Wat hadden de kooplieden en kolonisten aan de Westindische Compagnie? 11 Die bezat handelsschepen en kocht of nam land in bezit om er plantages te stichten.
 - 12 Wie werkten er eerst als slaven op de plantages in Suriname? 12 Indianen.
 - 13 Waarom moesten er andere arbeiders gezocht worden? 13 De indianen waren niet geschikt voor het zware werk. Ze kregen allerlei ziektes.
 - 14 Waar haalden de plantages toen hun arbeiders vandaan? 14 Ze kochten negerslaven van slavenhandelaren.
 - 15 Waarom was het leven voor de slaven zo zwaar? Noem drie dingen. 15 Ze waren niet vrij, ze moesten heel hard werken en ze werden slecht behandeld.
- les 3**
- 16 Wanneer werd de slavernij in Suriname afgeschaft? 16 In 1863.
 - 17 Waar kwamen de kolonisten in Noord-Amerika vandaan? 17 Uit Europa.
 - 18 Waarom moesten de kolonisten belasting betalen aan de Engelse koning? 18 Omdat de kolonie van Engeland was.
 - 19 Wilden de kolonisten bij Engeland blijven? 19 Nee, ze wilden dat de kolonie zelfstandig werd en dus hun eigen bestuur kiezen.
 - 20 Wat gingen ze doen om zelfstandig te worden? 20 Ze voerden een onafhankelijkheidsoorlog.
 - 21 Wanneer was dat ongeveer? 21 Rond 1780.
 - 22 Wie wonnen er? 22 De Amerikanen.
 - 23 Hoe heette het nieuwe land dat toen ontstond? 23 De Verenigde Staten van Amerika.
 - 24 Waarom bewonderden de Nederlandse patriotten de Amerikanen? 24 Zij vonden dat een volk zijn eigen bestuur moest kunnen kiezen.
 - 25 Welke groep mensen in Amerika profiteerde niet van de nieuwe vrijheid? 25 De slaven.
- les 4**
- 26 Waarom worden belangrijke gebeurtenissen van vroeger soms herdacht? 26 Om te laten zien dat we die gebeurtenissen niet vergeten.
 - 27 Wat wordt in Nederland bijvoorbeeld elk jaar herdacht? 27 Het einde van de Tweede Wereldoorlog.
 - 28 Waarom heeft Nederland een herdenkingsmonument voor de slavernij? 28 Omdat veel Surinamers in Nederland nakomelingen van slaven zijn.
 - 29 Waarom wordt er elk jaar op 1 juli een herdenkingsbijeenkomst gehouden bij het monument voor de slavernij? 29 Omdat de slavernij in Suriname op 1 juli 1863 is afgeschaft.
 - 30 Waaraan wordt op die dag gedacht? 30 Aan het zware leven van de slaven.

les 1 Een onmogelijke vriendschap

Nederlanders bezaten in de negentiende eeuw veel land in Indië. Ze stichtten er **plantages** waar **tropische producten** werden **verbouwd**, zoals **rijst**, **koffie**, **cacao** en **thee**. Het land bracht veel op. De **planter** was heer en meester op zo'n plantage. Meestal had hij een heleboel **inheemse arbeiders** in dienst. Die verdienden niet veel en moesten hard werken. Ze woonden in armoedige dorpen vlakbij de plantage. De planter trad ook op als een soort **rechter** over zijn werknemers. Soms strafte hij streng. Vooral als een arbeider geprobeerd had te vluchten. De **kinderen van de planters** gingen als ze klein waren, vaak alleen met **inheemse kinderen** om. Maar op de lange duur kon zo'n vriendschap niet blijven bestaan. De Nederlandse kinderen gingen meestal terug naar Nederland om daar naar de **middelbare school** te gaan. Bovendien was hun **thuisituatie** te verschillend.

les 2 De kolonie Nederlands-Indië

In de zeventiende eeuw werd Nederlands-Indië een **kolonie van Nederland**. Kooplieden van de **Verenigde Oostindische Compagnie (VOC)** haalden er **specerijen** vandaan en verkochten die in Europa voor veel geld. De Nederlanders stichtten er ook **plantages**. Het **bestuur van de kolonie** was meestal in handen van **inheemse vorsten**, maar die moesten wel doen wat de Nederlanders wilden. In 1870 werd in **Atjeh op Sumatra aardolie** gevonden. Nederland wilde daar toen het **bestuur** in handen krijgen. Maar de Atjehers lieten zich niet zomaar overheersen. Pas na **28 jaar oorlog** werden de Nederlanders er de baas. De Nederlander **Eduard Douwes Dekker** schreef het boek '**Max Havelaar**'. Hij schreef het onder de naam **Multatuli**. Hij vertelde daarin hoe erg de Nederlanders de Indiërs lieten zwoegen. De **Nederlandse regering** ging uiteindelijk zorgen voor een **beter behandelings van de Indiërs**. Pas in **1949** is de kolonie Nederlands-Indië **onafhankelijk** geworden. Het heet nu **Indonesië**.

les 3 Kolonies in Afrika

Vanaf 1880 koloniseerde een aantal Europese landen **grote delen van Afrika**. De Europese landen hadden een aantal redenen om Afrika in bezit te krijgen. Zij werden er **groter en machtiger** door. Ze dachten dat ze er ook **veel geld** zouden kunnen **verdiennen**. In de eerste plaats door in Afrika **plantages te stichten** en **grondstoffen** als **edelstenen** en **aardolie** uit de grond te halen. Maar ook doordat ze **hun eigen producten** uit Europa nu ook in **Afrika** konden **verkopen**. Europeanen wilden de Afrikanen **bekeren tot het christendom**. **Vanaf 1945** zijn de Afrikaanse kolonies **onafhankelijk** geworden. Daarvoor is veel **oorlog** gevoerd. In **Zuid-Afrika** heeft vele jaren een **blanke regering** de **zwarten onderdrukt**. Afrika is de gevolgen van de jarenlange kolonisatie nooit echt te boven gekomen. Het is nog steeds een **arm werelddeel** dat afhankelijk is van de rijke landen.

les 4 Verhuizen naar een ander land

Als iemand uit Nederland naar een ander land verhuist, heet hij een **emigrant**. Als hij uit een ander land in Nederland komt wonen, heet hij een **immigrant**. Sinds de Tweede Wereldoorlog zijn vooral **Nederlandse boeren** naar andere landen verhuisd. Bijvoorbeeld naar **Canada**, waar meer ruimte is. Tegelijkertijd verhuisden allerlei **buitenlanders naar Nederland**. Ze kwamen uit **Indonesië** en **Suriname**, de **vroegere kolonies van Nederland**. Ze hoopten het hier beter te krijgen dan in hun eigen land. In de **jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw** kwamen er veel **Turken** en **Marokkanen**, omdat in Nederland toen veel **ongeschoolde werknemers** nodig waren. Tegenwoordig komen er ook **vluchtelingen** naar Nederland. Soms omdat ze in hun eigen land **geen werk** kunnen vinden. Die mensen mogen hier dan niet blijven. En soms omdat het in hun eigen land te **gevaarlijk** is. Alleen deze laatste groep mag blijven. Wij noemen die mensen **asielzoekers**.

blok 5 Europa's macht in de wereld

vragen

antwoorden

- les 1**
- 1 De Nederlanders bezaten veel land in Indië. Wat deden ze met dat land?
 - 2 Wat werd op de plantages verbouwd?
 - 3 Wie deden het meeste werk op de plantages?
 - 4 Hoe was het om op zo'n plantage te werken?
 - 5 Hoe woonden de inheemse arbeiders?
- les 2**
- 6 Waardoor verdienden Nederlandse kooplieden aan Indië?
 - 7 Wie bestuurden Nederlands-Indië in de negentiende eeuw?
 - 8 In Atjeh wilden de Nederlanders wel het hele bestuur zelf in handen krijgen. Waarom?
 - 9 Hoe reageerden de Atjehers toen de Nederlanders in Atjeh het bestuur wilden overnemen?
 - 10 Wie wonnen de Atjeh-oorlog uiteindelijk?
 - 11 Wat schreef Multatuli in zijn boek 'Max Havelaar'?
 - 12 Wat was het gevolg van dat boek?
 - 13 Wanneer werd Nederlands-Indië onafhankelijk?
 - 14 Hoe heet het land nu?
- les 3**
- 15 Wanneer gingen Europese landen Afrika koloniseren?
 - 16 Op welke manieren verdienden de Europeanen geld in Afrika? Noem drie dingen.
 - 17 Welke godsdienst brachten de Europeanen naar Afrika?
 - 18 Vanaf wanneer werden de Afrikaanse kolonies onafhankelijk?
 - 19 Dat ging niet erg gemakkelijk. Wat gebeurde er meestal?
 - 20 Wat gebeurde er in Zuid-Afrika?
- les 4**
- 21 Wat is een Nederlandse emigrant?
 - 22 Wat is een Nederlandse immigrant?
 - 23 Uit welke landen kwamen na de Tweede Wereldoorlog immigranten naar Nederland?
 - 24 Waarom juist uit Indonesië en Suriname?
 - 25 Wanneer kwamen de Turken en Marokkanen naar Nederland?
 - 26 Waarom kwamen zij hiernaartoe?
 - 27 Waarom komen vluchtelingen naar Nederland? Noem twee dingen.
 - 28 Hoe worden vluchtelingen ook wel genoemd?
 - 29 Welke vluchtelingen mogen hier blijven?
- les 1**
- 1 Ze stichtten er plantages.
 - 2 Rijst, koffie, thee of cacao.
 - 3 Inheemse arbeiders, dus Indiërs.
 - 4 Het was zwaar werk en de arbeiders verdienden maar weinig.
 - 5 In armoedige dorpen in de buurt van de plantages.
- les 2**
- 6 Ze haalden er specerijen vandaan en verkochten die in Europa voor veel geld.
 - 7 De inheemse vorsten, maar ze moesten wel doen wat de Nederlanders wilden.
 - 8 Daar werd in 1870 aardolie gevonden.
 - 9 Er kwam een oorlog die 28 jaar duurde.
 - 10 De Nederlanders.
 - 11 Hij vertelde hoe de inheemse bevolking voor de Nederlanders moest zwoegen.
 - 12 De Nederlandse regering zorgde uiteindelijk voor een betere behandeling van de Indiërs.
 - 13 In 1949.
 - 14 Indonesië.
 - 15 Vanaf 1880.
 - 16 Door plantages te stichten, door grondstoffen weg te halen en door hun eigen producten in Afrika te verkopen.
 - 17 Het christendom.
 - 18 Vanaf 1945.
 - 19 Er werden oorlogen gevoerd.
 - 20 Daar heeft vele jaren een blanke regering de zwarten onderdrukt.
 - 21 Iemand die uit Nederland weggaat om in een ander land te gaan wonen.
 - 22 Iemand die uit een ander land komt en in Nederland gaat wonen.
 - 23 Uit Indonesië en Suriname.
 - 24 Omdat dat vroeger kolonies van Nederland waren.
 - 25 In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw.
 - 26 Omdat hier werknemers nodig waren.
 - 27 Omdat er in hun land geen werk is, of omdat ze er niet veilig kunnen leven.
 - 28 Asielzoekers.
 - 29 Alleen de vluchtelingen die gevaar lopen in hun eigen land.

les 1 Bijna de Derde Wereldoorlog

Na de Tweede Wereldoorlog ontstonden er twee nieuwe wereldmachten: de Verenigde Staten (VS) en de Sovjetunie. Ze hadden allebei kernwapens. Daarmee konden de VS en de Sovjetunie elkaar vernietigen. Beide wereldmachten wantrouwden en bedreigden elkaar. Allebei wilden ze voorkomen dat de ander machtiger zou worden. In 1962 probeerde de Sovjetunie haar invloed te vergroten door een raketbasis te bouwen op Cuba, een eiland vlakbij Amerika. Cuba was bevriend met de Sovjetunie. De VS waren woedend. De Russische schepen werden voor de kust van Cuba tegengehouden door Amerikaanse oorlogsschepen. Even leek het alsof er een Derde Wereldoorlog zou komen. Ook in Nederland waren de mensen daar erg bang voor. Maar gelukkig bond de Sovjetunie in. De raketbasis op Cuba werd niet gebouwd.

les 2 De Koude Oorlog

Na de Tweede Wereldoorlog werd Duitsland bezet door de landen die samen Duitsland hadden verslagen. De Russische leider Stalin wilde zijn land, de Sovjetunie, extra beschermen. Hij dwong de regeringen van zijn buurlanden in het oosten van Europa met hem samen te werken. Amerika kreeg grote invloed in het westen van Europa. Zo werd Europa in tweeën gedeeld. De grens tussen oost en west werd streng bewaakt. Die grens werd het IJzeren Gordijn genoemd. Amerika en de Sovjetunie wilden allebei de machtigste worden. Zij maakten steeds meer wapens waarmee ze elkaar bedreigden. De verschillen tussen oost en west waren groot. In het westen waren de mensen vrijer. Ze moesten wel zelf voor werk en geld zorgen. Dat noem je kapitalistisch. In het oosten zorgde de regering voor de bevolking. De mensen hadden niks te kiezen. Dat noem je communistisch. In het oosten waren de mensen armer dan in het westen. In 1985 kreeg de Sovjetunie een nieuwe leider, die het land vrijer en rijker wilde maken. Hij zorgde ervoor dat de wapenwedloop werd gestopt. Daardoor werd de wereld een stuk veiliger.

les 3 De Derde Wereld

Er zijn in de wereld ongeveer 120 arme landen. Zij hebben veel verschillende problemen. Ze hebben bijvoorbeeld hoge schulden bij rijke landen, die ze niet kunnen afbetalen. Toch hebben ze vaak vruchtbare grond en grondstoffen die erg gewild zijn in de wereld. Maar van die rijkdom profiteert vaak maar een klein groepje mensen, dat alle bezittingen in handen heeft. In een aantal arme landen zijn er zoveel verschillen tussen bevolkingsgroepen, dat er steeds burgeroorlogen uitbreken. Ook bestaat in veel arme landen kinderarbeid. Er zijn vaak geen goede scholen. Gelukkig worden de arme landen soms wel geholpen. Regeringen van rijke landen geven geld voor ontwikkeling. En internationale organisaties, zoals de Verenigde Naties (VN), helpen met ziekenhuizen en scholen. Soms stuurt de VN soldaten die de vrede moeten bewaken.

les 4 Naar een betere wereld

Na de Tweede Wereldoorlog ging een aantal Europese landen samenwerken om de handel sneller te laten groeien. Dat was nodig want de oorlog had de landen arm gemaakt. Die samenwerking is uitgegroeid tot de Europese Unie, afgekort tot EU. De landen van de EU werken samen op het gebied van handel, landbouw, vervoer, hulp aan arme landen en het milieu. Er is ook één Europese munt, de euro. Die maakt handel in Europa een stuk gemakkelijker. De EU-landen maken ook samen wetten, die gelden voor alle landen van de EU. De wetten worden gemaakt door de Europese Commissie. Het Europees Parlement controleert de Commissie. Een andere organisatie is de Verenigde Naties. Die werkt vooral aan vrede en veiligheid in de wereld. Bijna alle landen in de wereld zijn er lid van. Dan zijn er nog het Rode Kruis, dat zorgt voor de zieken en gewonden bij rampen en oorlogen; Amnesty International dat onderzoekt of de mensenrechten worden nageleefd; en Greenpeace dat oplet of landen het milieu niet verpesten.

vragen

antwoorden

- les 1**
- 1 Welke twee wereldmachten ontstonden er na de Tweede Wereldoorlog in de wereld?
 - 2 Wat voor wapens hadden deze wereldmachten?
 - 3 Waarom bedreigden de wereldmachten elkaar?
 - 4 Wat deed de Sovjetunie in 1962?
 - 5 Hoe reageerden de VS op de bouw van de raketbasis op Cuba?
 - 6 Hoe liep de ruzie tussen de VS en de Sovjetunie af?
- les 2**
- 7 Welke landen bezetten Duitsland na de Tweede Wereldoorlog?
 - 8 Stalin wilde zijn land beter beschermen. Hoe deed hij dat?
 - 9 Waar kreeg Amerika invloed?
 - 10 Hoe heette de grens tussen oost en west?
 - 11 Hoe gingen Amerika en de Sovjetunie met elkaar om?
 - 12 Hoe noem je de vrije manier van het leven in het westen?
 - 13 Hoe noem je de onvrije manier van het leven in het oosten?
 - 14 Wat veranderde er na 1985?
 - 15 Wat betekende dit voor de hele wereld?
- les 3**
- 16 Waardoor zijn veel landen zo arm?
 - 17 Veel van deze landen hebben wel rijkdommen. Wat zijn die rijkdommen?
 - 18 Wie profiteert van de rijkdom in de arme landen?
 - 19 Waarom breken er vaak burgeroorlogen uit in deze landen?
 - 20 Waarom gaan kinderen in arme landen vaak niet naar school?
 - 21 Door wie worden arme landen geholpen?
 - 22 Geef een voorbeeld van een internationale organisatie.
 - 23 Waarmee helpen de Verenigde Naties?
- les 4**
- 24 Waarom gingen Europese landen na de Tweede Wereldoorlog samenwerken?
 - 25 Hoe heet die samenwerking in Europa?
 - 26 Op welke gebieden werken de landen van de EU samen?
 - 27 Hoe heet de Europese munt?
 - 28 Noem nog vier andere internationale organisaties.
- 1** De Verenigde Staten en de Sovjetunie.
- 2** Kernwapens.
- 3** Ze wilden allebei voorkomen dat de ander machtiger werd en meer invloed zou krijgen in de wereld.
- 4** Die wilde een raketbasis bouwen op Cuba. De Russische schepen werden voor de kust van Cuba tegengehouden door Amerikaanse oorlogsschepen.
- 5** De Russen braken de raketbasis af en er kwam geen oorlog.
- 7** De landen die Duitsland hadden verslagen.
- 8** Hij dwong de regeringen van zijn buurlanden in het oosten van Europa met hem samen te werken.
- 9** In het westen van Europa.
- 10** Het IJzeren Gordijn.
- 11** Ze bedreigden elkaar met steeds meer wapens.
- 12** Kapitalisme.
- 13** Communisme.
- 14** In de Sovjetunie kwam een nieuwe leider die het land vrijer en rijker wilde maken.
- 15** De wapenwedloop werd gestopt en de wereld werd een stuk veiliger.
- 16** Ze hebben hoge schulden die ze niet kunnen afbetalen.
- 17** Het land is vaak vruchtbaar, en ze hebben gewilde grondstoffen.
- 18** Een klein groepje mensen, dat alle bezittingen in handen heeft.
- 19** Er zijn grote verschillen tussen de bevolkingsgroepen.
- 20** Er zijn geen scholen en de mensen zijn vaak zo arm dat ook de kinderen geld moeten verdienen.
- 21** Door regeringen van rijke landen en door internationale organisaties.
- 22** De Verenigde Naties.
- 23** Met de bouw van ziekenhuizen en scholen. En soms stuurt de VN vredessoldaten.
- 24** Om de handel sneller te laten groeien.
- 25** De Europese Unie, afgekort tot EU.
- 26** Op het gebied van de landbouw, handel, vervoer, hulp aan arme landen en milieu.
- 27** De euro.
- 28** De VN, het Rode Kruis, Amnesty International en Greenpeace.